

גיליון מס' 39

הרב יהודה זולדן

מסכת פסחים דפים כב-כאח

כ"ח-ד' טבת, פרשת מקץ תשפ"א

חמץ שעבר עליו הפסח (פסחים כח ע"א)

האיסור להנות מחמץ שעבר הפסח הוא איסור מדרבנן, קנס שקנסו חכמים. נעין בנימוקי האיסור ובהשלכות הנובעות מן הטעמים השונים.

פסחים כח ע"א

משנה. חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח - מותר בהנאה, ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר "לא יראה לך שאר".

הגמרא דנה האם זהו איסור מהתורה או מדרבנן, והמסקנה היא:

פסחים כט ע"א

רבא אמר: לעולם רבי שמעון היא, ורבי שמעון קנסא קניס, הואיל ועבר עליה בבל יראה ובל ימצא.

רש"י

לעולם ר' שמעון היא - דאמר מדאורייתא לא מיתסר חמץ אחר זמנו, הלכך: דנכרי שרי, ומיהו דישראל אסור מקנסא דקנסוהו רבנן, משום דעבר בבל יראה.

רמב"ם, פירוש המשנה, פסחים ב, ב

והואיל ועבר ישראל על ציווי ה' לא יראה אם היה החמץ שלו, קנסינן ליה ואסרנוהו בהנאה אפילו לאחר הפסח.

גם ביד החזקה כתב הרמב"ם כדבריו בפירוש המשנה, אך בסוף דבריו הוסיף עוד:

רמב"ם הלכות חמץ ומצה א, ד

חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנייה לעולם, ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא אסרוהו. ואפילו הניחו בשגגה או באונס, כדי שלא יניח אדם חמץ ברשותו בפסח כדי שיהנה בו אחר הפסח.

מגיד משנה

וכתב רבינו ואפילו הניחו בשגגה או באונס וכו' לומר דעבר עליה לאו דוקא, אלא ראוי לעבור עליו, לאפוקי חמץ דנכרי בדוקא, וכן פירשו ז"ל דמוכרח הוא.

הריטב"א פסחים כט ע"א

גמרא רבא אמר לעולם רבי שמעון ורבי שמעון קנסא קניס הואיל ועבר עליה בבל יראה ובל ימצא. פירש הרא"ה ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל דלא שעבר ממש אלא לשון תרגום הוא, ורצה לומר הואיל והוא עובר עליה כלומר שראוי לעבור עליו.

- לפי ר' שמעון, מה הסיבה שחכמים קנסו את מי שנהנה מחמץ שעבר עליו הפסח, ע"פ רש"י והרמב"ם בפירוש המשנה.
- ע"פ הריטב"א, ע"פ המגיד משנה, מה התוספת של הרמב"ם בהלכה, לסיבה שחכמים קנסו את הנהנה מחמץ שעבר עליו הפסח.

לשני ההסברים הללו, יש נפקא מינה במקרה שאדם ביטל, ולא עבר על בל יראה ובל ימצא, אך יש בידו חמץ שעבר עליו הפסח. הוא לא עשה מעשה הערמה.

המאירי, בית הבחירה, פסחים כח ע"א

וזהו שאמר ר"ש של ישראל אסור שנאמר 'לא יראה' " כלומר שלפי שעבר על לאו של לא יראה. ומכאן הסכימו חכמי לוניל שאם בטלו מתחלה הואיל ולא עבר עליו מותר מיהא בהנאה, כל שאין שם הערמה. ...אלא שלדעתי ראוי לאסור, הואיל ומ"מ יש בו מקום לאיסור בל יראה אלו לא בטל, שהרי מ"מ יש צד פשיעה עליו בששכחו ולא ביערו. ואפילו לא היה שם פשיעה כגון אונס מ"מ אין הכונה אלא כל חמץ שהוא ראוי לעבור עליו... ואף גדולי המחברים כתבו בה שאפילו הניחו בשגגה או באונס אסור, כדי שלא יניח אדם חמצו ברשותו ויהנה בו לאחר הפסח.

- המאירי מציג מחלוקת בין חכמי לוניל לבין גדולי המחברים איתם הוא מסכים, האם הוא רשאי להנות מהחמץ, במקרה שאדם ביטל, ולא עבר על בל יראה ובל ימצא, ויש בידו חמץ שעבר עליו הפסח. הוא לא עשה מעשה הערמה. נמק את שני הכיוונים.

הרב שורקין הסביר את משמעות שני הטעמים שברמב"ם.

הרב יחיאל מיכל שורקין, "בענין איסור חמץ שעבר עליו הפסח". הררי קדם, ב. עמ' עב-עג

צ"ע בדעת הרמב"ם. דלכאורה מבואר ברמב"ם שני טעמים חלוקים. דבמזיד מבואר ברמב"ם שהוא קנס משום שעבר על בל יראה ובל ימצא. ואילו בשגגה ואונס מבואר טעם אחר כדי שלא יניח בביתו שיהנה לאחר הפסח. וצריך בירור איך פירש הרמב"ם את הקנס דרבנן, והנה המגיד משנה והמאירי נקטו בשיטתו שעיקר הקנס הוא בחמץ שראוי לעבור עליו, אך לשון הרמב"ם אינו מורה כן, וצ"ע.

והנראה בדעת הרמב"ם, דיסוד הגזירה היא משום שעבר בבל יראה ובבל ימצא, דעל כן גזרו עליו איסור הנאה לעולם. אבל בשוגג ובאונס אף שעבר על בל ימצא, אין ראוי לקונסו, כי שגגה עלתה בידו. לזה מחשש שמא יעבור פעם אחרת הכניסוהו בכלל מזיד, ושוב קנסוהו מכח מה שעבר על בל יראה ובל ימצא. ונמצא דהגזירה שמא יעבור פעם אחרת, הוא רק טעם לכללו בכלל מזיד, אבל עיקר האיסור הוא קנס על כך שהוא עבר על בל יראה ובל ימצא. נמצא דדעת הרמב"ם הוא דבאמת הכל תלוי אם עבר על בל יראה ובל ימצא,

וגם בשוגג ואונס סוף סוף הוא עבר בבל יראה ובל ימצא בשוגג, וכל הגזירה המבוארת ברמב"ם הוא רק מטעם מאי טעמא הכניסו גם שוגג ואונס בכלל מזיד.

• הסבר מדוע אין סתירה בין שני הטעמים שברמב"ם.

החתם סופר נשאל אדם שמכר חמץ לגוי בערב פסח אחר שעה ששית. האם המכירה תקפה או לא, ובעקבות כך הסביר מדוע קנסו חכמים שאסור להנות מחמץ שעבר עליו הפסח.

הרב משה סופר, שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קיד

מעיקרא דדינא בשגג או נאנס ולא ביער חמצו אחר שביטלו כדינו, פסק הרמב"ם [ה' חמץ פ"א ה"ד] בפשיטות דאסור בהנאה אחר הפסח, ואין שום חולק עליו. ...הענין הוא כך, כי עיקור ביטולו מן התורה הוא בלב, לא יראה לך בטל בלבך [ספרי דברים ט"ז - ד'] שיהיה נחשב בעיניו כאילו הוא עפר ואיננו שלו כלל וזה יהיה מוסכם בלבו בהסכמה גמורה שרירא וקיימא, ואז אפילו החמץ כמוס באוצרותיו חתום במרתפו אינו עובר עליו וממילא דמותר אחר הפסח, ואלו הם דברים המסורים ללבו של אדם שנאמר בהם ויראת. אך חז"ל ירדו לסוף דעתו של אדם כי כשהאדם יודע בעצמו שלאחר הפסח יהיה מותר לו באכילה או אפילו בהנאה ממילא אינו נחשב בעיניו כעפר וכדבר הבטל, אעפ"י שאמר בפ"י כל חמירא ליבטל וליהוי הפקר כעפרא, מ"מ לבו בל עמו שהרי יודע הוא שיהיה שלו אחר ז' ימים ועתה הוא שמור אצלו ליום מועד עד יעבור החג נמצא ממילא עובר עליו בבל יראה. ואין כאן מקום לומר מה בכך שיחשוב כן בלבו הא בפיו מילא לאמור ליבטל וליהוי הפקר וקיימא לן דברים שבלב אינם דברים, אומר אני אין הכי נמי, אי היה מניחו ברה"ר ואמר: להוי הפקר, ובא אחר וזכה בהחפצים ההם, וחזר הוא ואמר: לבי לא היה עמי כשאמרת ליבטל וליהוי הפקר, אזי נאמר לו דברים שבלב אינן דברים וזכה איך. אבל הכא אין אנחנו דנין נגד הזוכה בו, שהרי החמץ כמוס באוצרותיו ולא זכה בו ולא יזכה בו אדם מעולם ולא נצרכה אלא שיהיה בלבו כעפר וכדבר הבטל. ואנן סהדי שזה אי אפשר מפני שיודע בעצמו שלאחר ימים יחזור ממונו ונמצא עובר בל יראה, על כן אמרו חז"ל שיצטרך לבערו דוקא. ואם עבר ולא ביערו יהיה אסור בהנאה אחר הפסח, נמצא ממילא יהיה נחשב בעיניו כעפר וכדבר הבטל שהרי יודע שאין סופו ליהנות ממנו. נמצא אי נמי יארע מקרה שעבר על תקנת חכמים ולא ביערו רק בטלו מ"מ ניצול הוא מאיסור בל יראה דאורייתא, מה שאין כן אי היה מותר בהנאה אחר הפסח היה עובר על בל יראה מן התורה אעפ"י שכבר ביטלו. ומשום הכי אין לחלק בין מזיד לשוגג ואונס.

• מה הסיבה לקנס של חכמים שאסור להנות מחמץ שעבר עליו הפסח?

הלכה למעשה

הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף, הלכות פסח

א. כל המשהה חמץ ברשותו בפסח, ביטל מצות עשה, שנאמר: "תשביתו שאור מבתיכם", ועובר על לא תעשה, שנאמר: "לא יראה לך חמץ", לפיכך קנסוהו חכמים ואמרו (פסחים כח:): חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה. והחמץ הזה נאסר בהנאה בין לו בין לאחרים. ואפילו אם לא ידעו אותם אחרים שזה חמץ שעבר עליו הפסח, היודע חייב להודיעם ולהפרישם להצילם ממכשול שלא יאכלו ממנו.

ב. גם מי שבדק החמץ בארבעה עשר בניסן כדת, וביטלו אחר כך באמירת "כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה", אסור לו מדברי סופרים להשאיר חמץ בעין ברשותו בימי הפסח, ואפילו חמץ על ידי תערובת אסור להשאירו ברשותו, אלא ימכרו לגוי כדת (באמצעות הרבנות הראשית המקומית שעושים את המכירה לגוי כדין תורה, (או יבערנו לגמרי. ואם נשאר החמץ ברשותו ולא מכרו לגוי הרי הוא אסור בהנאה), כדין חמץ שעבר עליו הפסח, שקנסוהו חז"ל על שלא ביערו מרשותו, (מפני שחששו חכמים וגזרו שמא לא יפקירנו כדת, ויערים ויאמר שהפקירו). או שמא לא יפקירנו בלב שלם. (ואפילו השאיר את החמץ ברשותו באונס אם לא ביטלו נאסר בהנאה. ויש אומרים שאפילו אם ביטל החמץ וגם היה אנוס או שוגג במניעת ביעורו, אף על פי כן נאסר בהנאה. ויש חולקים ומתירים כשיש שני צדדי היתר, דהיינו כשביטלו, וגם היה אנוס בדבר. ואם יש הפסד מרובה יש מקום לסמוך על דעת המתירים. והכל לפי ראות עיני הדיין.

ג. יש מגדולי הפוסקים הסוברים שאם הוציאו מרשותו לגמרי והפקירו באופן ברור מותר לחזור ולזכות בו אחר הפסח, ויש חולקים. ואם היו עדים בעת שהפקיר החמץ וביטלו, באופן שאין לחוש להערמה, מותר לחזור ולזכות בו אחר הפסח, אם יש הפסד מרובה בדבר. וטוב שירבה עליו חמץ אחר המותר באכילה ולבטלו ברוב אחר הפסח. ואם יש ספק בעיקר חימוצו, יש להקל גם בלי הפסד מרובה. לפיכך קמח מחטה לתותה, שמחמת שכחה לא נמכר לגוי קודם הפסח כדת, ועבר עליו הפסח, אם ביטל החמץ קודם הפסח, יש להתיר הקמח אחר הפסח.

הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה - פסח

אחר הפסח טוב להמתין מעט עד שניתן לשער שהרבנות קנתה את החמץ עבור כולם בחזרה, ואז אפשר להשתמש בחמץ שנמכר. בשעת הצורך, אפשר ליטול מהחמץ מיד אחר הפסח, תוך נכונות לשלם לגוי את תמורתו המלאה אם ידרוש. והטוב שהרבנים יתנו עם הגוי במפורש, שכל חמץ שהיהודי יקח ממה שנמכר, יתחייב לשלם עבורו אם ירצה, ועל ידי כך לא יהיה פקפוק בכך שהיהודי נוטל מהחמץ מיד לאחר הפסח. יש נוהגים להחמיר שלא לאכול מחמץ שנמכר, מפני שלדעת המחמירים המכירה אינה כדין, וממילא דינו כדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור באכילה והנאה.

אבל למעשה אין צריך לחוש לזה, מפני שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח מדברי חכמים, ובכל ספק בדברי חכמים הלכה כמיקל. וקל וחומר שכך ההלכה בדין שרק מעט מן הפוסקים מפקפקים בו ואילו דעת רובם המכריע של הפוסקים להתיר. ויש מהגדולים שהיו מקפידים לאכול אחר הפסח מחמץ שנמכר, כדי להראות בזה שהמכירה נעשתה כדת וכדין.

הקונה בחנות אחר הפסח צריך לבדוק אם יש למוכר תעודה שמכר את חמצו כדין, כדי שלא לקנות חמץ שעבר עליו הפסח. ואם המוכר אינו שומר מצוות יש לדקדק בזה יותר, מפני שאם לא הבין את משמעות המכירה והמשיך למכור בחנותו חמץ בפסח, לדעת מקצת הפוסקים (שדי חמד, מהר"ם שיק) המכירה בטלה,

וממילא כל החמץ שבחנותו אסור באכילה והנאה. במקרה כזה, נכון לחוש לדעת המחמירים ולהמתין עד שתגיע לחנות סחורה שיוצרה אחר הפסח. אבל אם התברר שבעל החנות מכר את חמצו כדון, ונזהר שלא יתקרבו בפסח אל החמץ המכור, מותר מיד לאחר הפסח לקנות אצלו חמץ

אמונה

הראי"ה קוק, מאמרי הראיה, עמ' 158-159

חירות וביעור חמץ

אלה השנים המסמנים לנו את חג הגאולה, חג הפסח, זמן חירותנו. ולדורות מה אנחנו למדים מאלה שני הנושאים הללו התלויים זה בזה? התשובה הנצחית היא, שתנאי הגאולה שנים המה: החירות העצמית, חירות הגוף מכל שיעבוד זר, מכל שיעבוד הכופה את צלם אלקים אשר באדם להיות משועבד לכל כח אשר הוא מוריד את ערכו, את תפארת גדולתו והדרת קדשו, והחירות הזאת אינה נקנית כי אם על ידי חירותה של הנשמה, חירות הרוח מכל מה שהוא מטה אותו ממסילתה הישרה והאיתנה היצוקה במהותו העצמית. אבל אלה שני סוגי החירות אינם באים, ואין האדם בתור אישיות פרטית ולא העם בתור קיבוץ שלם בעל רוח מיוחד זוכה להם, כי אם על ידי הביעור מכל גבול ואת כל דבר המעכב את חירותו, שזה חמצו השאור שבעיסה שהיזקו מצוי ביותר בעת אשר אור של גאולה מתנוצץ עליו. אז, בשעת המעבר, הכוחות הנרדמים קמים לתחיה. גלי חיים סואנים בכת, ובזמן התסיסה מתעוררים גם הסיגים הנפשיים והגופניים יחד, עם השיא של כחות החיים הטובים. ואז המשמרת צריכה להיות גדולה, וחלוצי הגאולה, שהם הדור כולו שהוא זוכה כבר לראות בעיניו את ראשית הניצנים של צמיחת הגאולה חייבים להיות בתוכה המון מחשבות סברות, ציורים ולמודים, שהם גורמים לעקור ולכלות, לטמא ולהשחית כל פאר וכל עוז לישראל. האם לא מחנכים ומדריכים קמו בתוכנו שהם אוזנים בהגה החנוך וההנהגה, שהם מקריבים את בנינו למולך, לחבב עליהם את כל מחשבה זרה, את כל רעיון תפלה, רק בשביל הזכות שהוא נצר זר, ושהוא לא משדות ישראל, כי מגפן סדום ושדמות עמורה. מי הוביל אותנו עד תהום החושך של שנאת אחים לאחים, עד כדי חורבן וקעקוע של כל מה שעלה בחרף נפש ובעמל דורות למעלה מכח אנוש, אם לא היניקה הזרה מהחמץ ומהשאור של המערכה הרוחנית, אשר העלתה שרטון בימי עלייתה של דרגת צמיחת גאולתנו. מי גרם לנו את כל העיוורון שלא נוכל להביט אל מרום, ולראות איך שצור ישראל מוליך אותנו על כנפי נשרים, להובילנו אל רוממותה של הגאולה. רק אם אנחנו מצדנו נתנער, להתרומם מכל השפלות של העבדות לכל מה שהוא זר, בין שהוא מתבטא בשפות זרות, בין שהוא בשפתנו אנו אם רק רוחו הוא זר וארסי לנו. בואו נא אחים אל הסדר כולנו, ייודע לנו שהננו בני מלכים, ועם שהחירות היא גורלו הנצחי, לא עבד ישראל ולא יליד בית ולא יהי לבוז, מאז אשר נשא ברמה מיום חג חירותנו, את דגל החירות וביעור החמץ אשר יבואו כמים בקרבנו וכשמן בעצמותינו על ידי כח האיתנים של המפעל הקדוש והנאמן, בקיימנו את דבר ד' גואל ישראל מעולם ועד עולם, אשר ציוונו לשמור את המצות. שמרו את החירות ואת ביעור החמץ, והגאלו מהרה גאולה שלמה.